

माझी आई - “शिल्पकार माझ्या जीवनाची”

माझी आई - मातृप्रेमाचा मंगल आविष्कार

स्वर्गीय कमलाबाई गोपाळराव देशपांडे यांना सादर समर्पण

प्रा. हेमलता सुधाकर जोशी

“या देवी सर्वभूतेषु मातृरूपेण संस्थिता

नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः ।”

जी देवी अखिल भूतमात्रांच्या ठायी या चराचरात मातेच्या रूपाने स्थिरावली आहे, तिला पुनःपुन्हा नमस्कार असो.

“हेमा, हे श्लोक जरा पुन्हा पुन्हा म्हण ग ! अग, जगदंबेचं केवढ मंगल वर्णन आहे त्यात ! मला हे दोन श्लोक खूप आवडतात.” दोन्ही हात जोडून भक्तिभावाने नमस्कार करणाऱ्या माझ्या आईच्या मुखातले हे उद्गार एकले. क्षणभर माझे पठण थांबवले आणि तिच्या इच्छेप्रमाणे मी परत त्यांची पुनरावृत्ती केली. आईच्या डोळ्यातून अश्रू ओघवळत होते ! “जगदंबा... माझी आई... माझ सार काही..... !” दुर्गासप्तशतीमधील स्तुतीमंत्राचा पाठ मी करीत असतांना आईला किती समाधान वाटायचे, त्या मंत्रपठणाचे श्रवण करीत असतांना ती किती तन्मय व्हायची, एकरूप व्हायची याची अनुभूती मी अनेक वेळा घेतलेली होती ! तिच्या मिटलेल्या डोळ्यापुढे जगदंबेचे, रेणुकामातेचे शांत, मनोहर आणि सुंदर रूप प्रगट होत असणार ! अगदी नक्कीच होत असले पाहिजे. अशा वेळी तिच्या चेहऱ्यावर एक वेगळेच तेज, एक वेगळीच चमक पसरायची. मी मनोभावाने माझ्या आईला ‘तू साक्षात् जगदंबाच आहेस’ असे म्हणून पुनःपुन्हा नमस्कार करीत असे. माझी आई माझ्या जीवनाची शिल्पकार आहे! साक्षात् मातृप्रेमाचा मंगल आविष्कार असलेली माझी मातृदेवता, माझी आई आज २१ फेब्रुवारी २०१० रोजी दुपारी ३.३० वाजता त्या विश्वमातेला भेटण्यासाठी, तिच्या चैतन्यात विलीन होण्यासाठी निघून गेली... ! तिच्या शांत,

प्रगाढ समाधीत, चिरनिद्रेतील तेजस्वी चेहऱ्याकडे पाहिले आणि माझ्या अशूंचा बांध फुटला !! भावनांचा कळोळ झाला... एक क्षण स्वतःला सावरले. माझ्या हातातील गुलाबाची फुले तिच्या चरणावर ठेवली आणि मी शांतपणे तिचे आवडते सप्तश्लोकी दुर्गास्तोत्र म्हणण्यास प्रारंभ केला. ..ॐ ज्ञानिनां आप चेतांसि भगवति हिसा । बलात् आकृत्य मोहाय महामाया प्रयच्छति... !!

पण आज मात्र आईने मला प्रतिसाद दिला नाही. तिचा शांत सोज्वळ पवित्र देह, पवित्र रूप जगदंबामातेच्या मांडीवर कधीच अलगदपणे विसावला होता... पहुळला होता...!!

तिच्याकडे बघता बघता माझ्या आयुष्यातील सारा भूतकाळ डोळ्यापुढे एखादा चलत चित्रपटासारखा सरकू लागला! लहानपणापासून ते आजपर्यंत माझ्या आईची असंख्य रुपे डोळ्यापुढे तरळू लागली.

सकाळी गाढ झोपेतून हळूवार स्पर्शाने जागे करतांना आपल्या मधुर आवाजात “उठा उठा चिऊताई सारीकडे उजाडले, डोळे तरी मिटलेले असूनही सोनेरी हे दूत आले. घरट्याच्या दारापाशी झोपलेल्या आशा तुम्ही चिमुकल्या बाळापाशी” हे गाणे गुणगुणारी माझी आई, मला मांडीवर घेऊन प्रेमाने घास भरवणारी माझी आई, माझे केस हळूवारपणे विंचरताना ‘माझी बछडी ग... म्हणून कपाळावर आणि गालावर अलगद स्पर्श करणारी माझी आई, अंघोळ घालतांना “गंगाबाई गोदाबाई” म्हणत गरम पाणी अंगावर घालणारी आई, तेलाने माखून न्हायला घालणारी आई, जेवतांना गरम गरम मेतकूट भात, गरम पोळ्या पानात वाढणारी आई, फुलाफुलांचा फ्रॉक घातल्यानंतर “माझी चिमुकली परी ग... म्हणत प्रेमाने जवळ घेणारी आई, वाढदिवसाला सुंदर रांगोळी काढून, पाटावर बसवून स्मितमुखाने औक्षण करणारी आई... तिच्या हातचा रेशमी शिरा, मऊसुत पुरणपोळ्या, वरणफळ, मटकीची उसळ, गोळ्यांची कढी यांचा आस्वाद घेतांना स्वर्गसुख लाभायचे ! “आवडला कां?” असें तृप्त शब्दात विचारणे, संध्याकाळी देवापाशी दिवा लावल्यावर तिच्या बरोबर आम्ही शुभंकरोती, रामरक्षा, दुर्गास्तोत्र म्हणण... आणि त्यानंतर तिने आमची दृष्ट काढण ! आईच्या विविध रूपांच्या त्या भावविश्वात मी अगदी पूर्णपणे बुझून गेले!

मी शाळेत गेले, कॉलेजमध्ये गेले, उच्चशिक्षण घेतले, कॉलेजात प्राध्यापक झाले. या सर्व प्रवासात आईचे कौतुकाचे ओथंबलेले शब्द, तिची शाबासकी तिने दिलेली स्फूर्ती... तिचा प्रत्येक शब्द आणि कृती प्रगतीचे पाऊल पुढे टाकतांना हाच जबरदस्त आत्मविश्वास, उत्साह आणि चैतन्य निर्माण करीत असे. आईचे अथांग प्रेम, जिव्हाळा, तिची सहदयता, माणुसकी, कणखरपणा, उत्साह, कामसू, दीर्घोघोगी स्वभाव या सर्वांची अनुभूती मी आणि माझ्या भावंडांनी सतत घेतलेली आहे. त्याचा विलोभनीय आविष्कार क्षणाक्षणाला जवळून पाहिलेला आहे. तिच्यामुळेच आम्ही घडलो...

अहमदनगर येथील सुप्रसिद्ध डावरे घराण्यात माझ्या आईचा जन्म २ फेब्रुवारी १९२२ रोजी झाला. अहमदनगर एज्युकेशन सोसायटी हायस्कूलचे मुख्याध्यापक स्वर्गीय बापूराव डावरे आणि अनुसयाबाई डावरे यांचे शेवटचे लाडके अपत्य म्हणजे माझी आई. भिंगार हायस्कूलचे मुख्याध्यापक स्वर्गीय दत्तोपंत डावरे, डॉ. रामचंद्र डावरे आणि स्वर्गीय गंगाधरपंत डावरे या कर्तृत्ववान भावांची एकुलती एक बहीण असलेली माझी आई सर्वांची फार लाडकी होती. दिसायला अतिशय सुंदर, सात्विक, सोज्वळ आणि शांत व्यक्तिमत्व असलेली माझी आई साच्या कुळुंबाचे भूषण होती. घरातली ‘सर्वात सुंदर स्त्री’ म्हणून गणल्या गेलेल्या आईवर एकत्र कुळुंबाचे अतिशय शुद्ध आणि उच्च स्वरूपाचे संस्कार झालेले होते. तिच्यामध्ये शिक्षणाची मूलभूत आवड निर्माण होण्याचे कारण म्हणजे तिचे बडील स्वर्गीय बापूराव, बंधु स्वर्गीय दत्तोपंत आणि तिची अत्यंत आदरणीय चुलतबहीण स्वर्गीय चंपूताई डावरे हे होते! स्वर्गीय चंपूताईचे शिक्षण पुणे येथे ट्रेनिंग कॉलेजमध्ये झालेले होते आणि त्यासुद्धा म्युनिसिपल स्कूलच्या मुख्याध्यापिका होत्या. त्यांचे आणि माझ्या आईचे भावबंध फार अतूट आणि जवळचे होते. ‘आक्रा’ या आदरणीय नावाने ओळखल्या जाणाऱ्या आमच्या मावशीला आईने अक्षरशः आपले सर्वस्व मानलेले होते! आक्रांचे शैक्षणिक योगदान आणि आध्यात्मिक आवड आईच्या जीवनाला पण फार सुंदर दिशा देण्यास

कारणीभूत ठरले. थोडक्यात, तिच्यामध्ये वडिलांची शिक्षणाची आवड, शिस्त निर्णयशक्ती पूर्णपणे उतरलेले होते तर आईचा प्रेमल्पणा, प्रसन्नता, सर्वांशी आपुलकीने वागणे, सांभाळून घेणे, कष्ट करणे आणि कामसू स्वभाव हेही गुण अतिशय प्रकषणी वित्तिबिंबीत झालेले होते. कुलस्वामिनी रेणुकामाता, जगदंबेच्या आध्यात्मिक उपासनेची बैठक याच काळात फार चांगल्या प्रकारे तयार झाली !

माझ्या वडिलांशी (स्वर्गीय गोपाळ सोमनाथ देशपांडे-निमोणकर) लग्न झाल्यानंतर आईने केलेला गृहिणीचा संसार अत्यंत आदर्श स्वरूपाचा होता. वडीलांचा व्यवसाय वकिलीचा ! नंतर सिनियर पोलीस प्रॉसेक्यूटर झाले ! घरामध्ये नातेवाईक, पाहुणे, प्रतिष्ठित माणसांचे येणे जाणे अखंडपणे चालू असे. देशपांडे वकीलांची पत्नी म्हणून आईच्या रुबाबदार, कर्तृत्वमान आणि सामर्थ्यशाली व्यक्तिमत्वाला आता अधिकच सुंदर झळाळी प्राप्त झाली. सहधर्मचारिणी या नात्याने तिने माझ्या वडिलांना अतिशय सुंदर साथ केलेली आहे. त्यांचे व्यक्तिगत, सामाजिक आणि अध्यात्मिक जीवन तिचेही आदर्श जीवन बनले ! अत्यंत बुद्धिमान आणि कर्तृत्ववान असलेली माझी आई त्यांचे स्फूर्तीस्थान होते. वडिलांची इंग्रजी भाषा, साहित्य यांची आवड, त्यांचे आध्यात्मिक जीवनाचे संस्कार आपल्या मुलांमध्ये उतरावे म्हणून ती फार दक्ष असे. आईवडिलांचे असे उच्च स्वरूपाचे सुंदर संस्कार आम्हा सर्व भावंडांचा जीवनातील फार बहुमोल ठेवा आहे.

शिर्डीच्या साईबाबांची ‘देशपांडे, निमोणकर’ घराण्यावर फार महान कृपा आहे. त्याकाळात माझे पणजोबा स्वर्गीय नानासाहेब निमोणकर देशपांडे आणि त्यांच्या पत्नीने साईबाबांची फार मोठी सेवा केलेली होती. श्रीसाईबाबांनी रामनवमीचा उत्सव सुरु करण्यास आज्ञा केली. त्यावेळी स्वर्गीय नानासाहेबांना मोठे निशाण तयार करून, त्याची मंदिरात थाटात पूजा करून, गावात समारंभाने मिरवत नेऊन मग द्वारकामाईवर चढविण्याची पण आज्ञा केली. ती परंपरा गेली १२० वर्षे आजहि शिर्डी येथे श्रीसाईबाबांच्या आज्ञेनुसार अखंडपणे दरवर्षी चालू आहे. साईबाबांची भक्ती, प्रेम आणि श्रद्धेने प्रेरित झालेल्या माझ्या आईने म्हणजे नानासाहेबांच्या नातमुनेने पण त्यात फार मोठे योगदान केलेले आहे. दरवर्षी निशाण तयार करणे, कलाबूतू, रेशमी गोटा लावून ते सजवणे, गुढीपाडव्याला घरामध्ये निशाणाची पूजा करून, मग वडिलांच्या बरोबर रामनवमीच्या उत्सवासाठी ते पाठवणे या सर्व कार्यात ती अत्यंत मनापासून निरलसपणे सेवा करीत असताना आम्ही लहानपणापासून पाहिले आहे ! तो तिच्या आनंदाचा अत्युच्च क्षणांचा भाग होता. त्याचबरोबर घरातील सर्व कुळधर्म, कुलाचार, नवरात्र, शिवउपासना आईबाबांनी अत्यंत श्रद्धेने, प्रेमाने केल्या, जपल्या ! ते भाग्य आम्ही सर्वांनी अगदी बालपणापासून अनुभवलेले आहे !

साईबाबांनी विष्णुसहस्रनामाचे महत्व शामा देशपांडे यांना कसे पटवून दिले. ही याचे कथन आई फार सुंदर करीत असे. साईबाबा म्हणाले, “हे विष्णुसहस्रनाम लई लई चांगले आहे ! एकदा मी खूप घाबरलो होतो. छाती धडधडत होती. तेव्हा हे विष्णुसहस्रनाम छातीवर ठेवले आणि मग मला खूप बरे वाटले, शांत वाटले !” हे सांगतांना आईच्या डोळ्यात साईबाबांच्या विषयी वाटणारे प्रेम आणि श्रद्धेच्या भावना फार प्रकषणी प्रगट होत असत. साईबाबांसारखेच छातीवर हात ठेवून ती हे मोळ्या भक्तिभावाने सांगे! विष्णुसहस्रनामाचे पाठ, व्यंकटेशस्तोत्राचे पाठ ती सतत करीत असे !

माझ्या मनात आईचे अत्यंत ठसलेले, मला भावलेले स्वरूप कोणते होते ते सांगू? दिवाळीच्या दिवसात लक्ष्मीपूजनाच्या दिवशी नवी नऊवार साडी परिधान करून, सालंकृत होऊन, नाकात नथ घातलेली माझी आई प्रज्वलित झालेल्या पणत्यांचे तबक हात घेऊन सर्व घरात दिवे लावायची, आणि अत्यंत मधुर स्वरूपात निरनिराळी स्तोत्र म्हणत, ‘लक्ष्मीपूजन’ करायची ना, तेव्हा साक्षात् महालक्ष्मीच प्रगट झाली आहे” असे मला वाटायचे ! आदराने माझे मस्तक तिच्या चरणी झुकले जात असे ! आजही तिचे ते सुंदर, सात्विक रूप सतत डोळ्यांपुढे येत आहे! याच्याबरोबर शिवलीलामृतातील एक अध्याय रोज वाचणे हा तिचा नियम असे. आईचे मराठी आणि संस्कृत

पाठांतर फार चांगले होते. नित्यपाठाच्या बेचाळीस ओव्या, शंकराचार्यांचे शिवमानसस्तोत्र, देवी अपराध क्षमापन स्तोत्र मुखोद्गत होते. ती स्तोत्रे म्हणतांना ती अगदी तन्मय होत असे. ईश्वरभक्तींची आवड अगदी शेवटच्या क्षणापर्यंत कायम राहिलेली होती.

“आई” हा शब्द साक्षात एक प्रभावी मंत्र आहे. आई म्हणजे आत्मा आणि ईश्वर यांचा अपूर्व संयोग ! त्यामुळे हा मंत्र कितीहि वेळा जपला तरी तो तुम्हाला सतत एका उच्च आध्यात्मिक उंचीवरच घेऊन जातो. मनाचे पूर्ण समाधान करतो. माझ्या आईने आध्यात्मिकतेचा वारसा केवळ स्वतः पुरता जतन न करता पुढच्या पिढीला म्हणजे आम्हाला, नातवंडांना अगदी सहजगत्या उपलब्ध करून दिला’ ही तिची महानता आहे अशी माझी गाढ श्रद्धा आहे !

धार्मिकता आणि अध्यात्माबरोबर आईने आधुनिक विचारांचा, चांगल्या, बदलांचा पण तितकाच सकारात्मक भूमिकेतून स्वीकार केलेला होता. मुलामुलींना उत्तम शिक्षण मिळालेच पाहिजे याबद्दल ती अतिशय जागरूक असे. शिक्षणाने विचार प्रभावी होतात, व्यक्तिमत्व प्रगल्भ होते, हे तिने स्वतः अनुभवलेले होते. शिक्षणामुळे जीवन परिपूर्ण, स्वावलंबी आणि निर्भय होते अशी तिची पक्की धारणा होती. आम्हा मुलींना तर तिचे प्रोत्साहन सातत्याने मिळत असे. तिचे स्वतःचे शिक्षण अहमदनगर येथे अमेरिकन मिशन हायस्कूल मध्ये झालेले होते. त्यांच्या मुख्याध्यापिका ‘मिसब्रूस’ तिला फार आवडत असत. त्या काळी शाळेत सर्व मुलांना ‘सायकल कशी चालवायची याचे ट्रेनिंग दिले जात असे. आईने ते प्रशिक्षण मोठ्या उत्साहान घेतलेले होते. नेमबाजीच्या स्पर्धेतही भाग घेतलेला होता. १९४२ च्या ‘स्वातंत्र्य लळाचे’ रोमर्हषक वर्णन तिच्या तोंडून ऐकताना आम्ही अगदी उत्साहाने भारून जायचो. शिवाजी महाराजांचा इतिहास, बाजीप्रभू देशपांडे यांचे शौर्य, वासुदेव बळवंत फडके याच्या कथा ती आम्हाला अगदी रंगवून सांगायची. उच्च शिक्षणाबरोबरच उत्तम साहित्य, संगीत आणि कलेचे पण आवड तिने जोपासलेली होती. आम्ही भावंडांच्या व्यक्तिमत्व विकासात आईवडिलांचा ‘सिंहाचा वाटा’ आहे. शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनम्’ या न्यायाने उत्तम शारीरिक संपदा आणि आरोग्य राखण्याचे बाळकडू त्यांच्याकडूनच आम्हाला मिळाले. रोजच्या रोज व्यायाम, सूर्यनमस्कार घातले पाहिजे ‘स्पोर्ट्स’मध्ये भाग घेतला पाहिजे असा त्यांचा सतत आग्रह असे !

या सर्वांच्या जोडीला स्वच्छता, टापटिप, नीटनेटकेपणा यांच्या बाबतीत सुद्धा ती अतिशय काळजी घेत असे. घरातील माणसांचे कौटुंबिक संबंध, पैपाहुण्यांचे स्वागत, आतिथ्यशीलता वाखाण्यासारखीच होती. घरी येणाऱ्या कोणाही व्यक्तिला सन्मानितच केले पाहिजे, त्याच्याशी आदराने, नप्रतेने बोलणे, त्यांना खायला प्यायला घालणे या सारख्या गोष्टी ती अगदी हस्तमुखाने आणि मनापासून करीत असे. तिचा स्वभाव खरोखरच फार पारदर्शी, स्वच्छ आणि निष्कपटी होता. दैनंदिन जीवनातील वास्तवता आणि भौतिक मूल्यांचीही तिला चांगली जाणीव होती. व्यावहारिक जीवनात शुद्धता, स्वच्छ आणि अचूक विचारांचे महत्त्व यांची आवश्यकता असली पाहिजे अशी तिची धारणा असे. त्यामुळे तिच्या स्वतःच्या वागण्यात, बोलण्यात आणि विचारात एक सुंदर समतोल निसर्गतःच साधला गेलेला होता.

त्याकाळात तिने इंटरमिनिएट ड्रॉइंगच्या परिक्षा दिलेल्या होत्या. तिचे भरतकामाचे आणि पॅटिंगचे कौशल्य वाखाण्यासारखे होते. चित्रात रंग भरावे, त्यांचे सुंदर कॉम्पोझिशन कसे असावे याचे धडे ती अगदी सहजगत्या देत असे. उत्तम रंगोळी काढून रंग भरण्याची कला आम्ही तिच्या जवळूनच घेतलेली आहे. सणावारी देवापुढे, अंगणात काढलेल्या तिच्या रंगोळ्या लक्षावेधी असत. त्यावेळी ही एक गाण म्हणायची, “रंगोळी घातली... सजल आंगण | पायी तुडवून जाऊ नको....

त्यातील तिची सौंदर्यदृष्टी, रंगोळीचे कलात्मक प्रेम, रंगसंगतीची दृष्टी फार प्रगल्भ स्वरूपाची होती. त्याच्या जोडीला गाण्याची आवड, गाण स्वतः म्हणण, आम्हाला शिकवण... सुंदर सुंदर कवितांचा संग्रह करण... अशा

कितीतरी गुणांचा आविष्कार तिच्या व्यक्तिमत्वात होता. खरच काय नव्हत तिच्या सुंदर व्यक्तिमत्वात? सर्व कलागुणांनी परिपूर्ण असलेली, साहित्याची जाण, कौशल्य आणि उत्तम अभिरुची असणारी माझी आई खन्या अर्थने ‘ऑल राऊंडर’ All Rounder होती! त्या सर्वांगधील सहजता आणि नैर्सर्गिकता अत्यंत मनोवेधक, आणि मनमोहक होती.

आयुष्यात गंभीर आजारपणाचा स्पर्शही न झालेली आई एकदा पडली आणि पायाचे अॅपरेशन करावे लागले. थोडेसे परावर्लंबित्व आले. पण त्याही अवस्थेवर तिच्या नेहमीच्या सकारात्मक स्वभावाने, उत्साही आणि आशावादी कृतीने तिने मात केलेली होती. वेदना झाल्यातरी ती कामात, आणि वाचनात स्वतःला गुंतवणूक टाकायची! जबरदस्त इच्छाशक्तीचे अपूर्व वरदान आणि सामर्थ्य जन्मजातच लाभलेले होते तिला ! वाचनाचा व्यासंग दांडगा होता. पण त्यात ललित वाडमयापेक्षा अध्यात्मिक वाचनाची आवडच जास्त असे. ऑल इंडिया रेडियोवर, टीव्हीवरील चांगले कार्यक्रम, विविध विषयांवरील चर्चा तिला आवडत असत. सुंदर चर्चा आणि परिसंवाद ती मनापासून ऐकायची आणि आम्हालाही ऐकायला सांगायची. सारे जीवन ती खरच फार रसिकतेने आणि सकारात्मक भूमिकेतूनच जगली !

“आयुष्यात येणाऱ्या संकटांवर मात करायची असेल तर सर्वश्रेष्ठ आणि सर्वशक्तिमान अशा त्या परमेश्वराला सर्वार्थने शरण जावे, त्याची मनापासून उपासना करावी” असे ती वारंवार सांगत असे. मनाचे सामर्थ्य वाढले पाहिजे हा तिचा आग्रह असे. या सर्व प्रक्रियेत श्रीस्वामी समर्थ, श्रीसाईबाबा यांच्या सारख्या सद्गुरुंना शरण जा... ते पाठिराखे झाले तर भक्ताला कशाचीच डर नसते असे तिला वाटायचे. श्रीस्वामीसमर्थांविषयी तिच्या मनात फार मोठी श्रद्धा, प्रेम आणि भक्ती होती. त्यांचा जप ती सतत करीत असे. आई माझ्या घरी रहायला आली की मलाही अध्यात्मिक पर्वणीच वाटायची... आमचा सत्संग खन्या अर्थने रंगायचा. तिची दृष्टी थोडी अधू झाल्याने वाचनात अडथळा यायचा. पण आम्ही नवनाथ, श्री साईसच्चरित्र, गुरुचरित्र यांची पारायणे करायचो. मी तिला हे सर्व मोठ्या उत्साहाने वाचून दाखवित असे. ‘दत्तपुराण’ तिला फार आवडायचे, विनोबांची गीता आदर्श वाटायची पण या सर्वांमध्ये ती खन्या अर्थने रंगली ती जगदंबेच्या, देवीच्या उपासनेत. ती जगदंबा रेणुकामाता तिचे सर्वस्व होते. माता, पिता, बंधु, भगिनी, आस... सारे काही तिच्यातच सामावलेले होते ! जगदंबेची स्तोत्रे, आरत्या म्हणतांना तिचे डोळे भरून यायचे, आवाज कातर व्हायचा, सारे अष्टसात्विक भाव जागृत व्हायचे....

आपल्या मुलाबाळांच्या विश्वात, नातवंडे, पतवंडे यांच्या सहवासातही रमून जायची. त्यांच्याबरोबर प्रवास करायला तिला खूप आवडायचे. सर्व नातवंडांची ती लाडकी आजी आणि पतवंडांची लाडकी ‘पणजी आजी’ होती ती सर्व छोटी मुळे म्हणजे साक्षात ईश्वराच्या प्रतिमा आहे व असे तिला वाटायचे. त्यांना जवळ घेणे, खाऊ देणे, कौतुक करणे तिला फार आवडायचे. माझी मुलगी मानसी जोशी (सिंग) अमेरिकेत असते, ती अमेरिकेत राहून 'online' क्लासिकल म्युझिक शिकते याचे तिला फार अप्रूप वाटायचे. तिला फोन करून ती खूप प्रोत्साहन द्यायची. मानसी परदेशातून तिला भेटण्यासाठी आली तेव्हा आईने तिला खूप वेळा शास्त्रीय संगीत गायला लावले होते. ‘संगीत’ हा माझ्या आईचा आत्मा होता. शास्त्रीय संगीताची, नाट्यसंगीताची तिची आवड, तिने शेवटपर्यंत एखाद्या र्मांबंधातील ठेवीसारखी जपलेली होती!

आईशी विविध विषयावर चर्चा करणे हा एक विलक्षण आनंदाचा अनुभव असे. तिची स्वतःची मते, तिचे विचार ती अगदी स्पष्टपणे व्यक्त करायची. ते सांगतांना त्यात नर्म विनोदाची मनोहरी झालर असे. तिच्या बोलण्यातून तिची प्रखर बुद्धीमत्ता, सूजता आणि सखोल विचारांचाच प्रत्यय येत असे. काही वेळा ती एकदम इतकी शांत व्हायची की बस्स ! पण अंतर्मनातील संवाद चालूच रहायचा... या हृदयीचे त्या हृदयी घातले अथवा शब्दावाचूनी कळले सारे शब्दांच्या पलीकडे... अशी ती अवस्था असे. खरच माझी आई माझी खरी जिवाभावाची मैत्रीण आणि सखी होती! तिचे विचार फार शुद्ध आणि पवित्र असल्यामुळे तिचा सहवास स्वर्गीयच वाटायचा....

आपल मन एखाद्या धबधव्यासारखे मी तिच्याजवळ मुक्तपणे मोकळ करायची.... आता मी कुणाशी बोलू? कुणाशी असा प्रगल्भ संवाद करू?

महाशिवरात्रीच्या निमित्ताने अहमदनगर जिल्ह्यातील वृद्धेश्वर येथे फार मोठी शिवपूजा होत असते. माझे वडील आणि त्यांचे वकील मित्र जवळ जवळ पंचविस वर्षे सातत्याने पैठण ते वृद्धेश्वर अशी पदयात्रा करीत असत. महाशिवरात्रीच्या दिवशी रात्री बारा वाजता माझे वडील त्यांच्या घनगंभीर आणि खड्या आवाजात संस्कृतामध्ये रुद्रपठण करीत अभिषेक करीत असत ! सारा गाभारा त्या शक्तीमान मंत्रोच्चारांनी भरून जायचा. अशावेळी त्यांच्या जवळ बसून शांतपणे डोळे मिटून ‘ॐ नमः शिवाय’चा जप करीत बसलेली आई मला खरच जगन्माताच वाटायची! त्या दोघांच्या चेहन्यावरचे तेज आणि सात्विक भाव माझ्या हृदयाच्या गाभान्यात मी मनोमन जपलेले आहेत.

माझ्या आईच्या संसार असा सर्वांगांने आणि सर्वार्थांने फुलला, विकसित झालेला आणि फलित झालेला होता! एक सुंदर परिपूर्ण जीवन ती जगली हे मनाला लाभलेले फार मोठे समाधान आहे. वृद्धापकाळात आलेल्या आजाराला तिने खरच फार मोठ्या धैर्याने तोंड दिले, खूप सहन केले! तिची ईश्वरी साधना, तिची निरागसता, ईश्वरावरील श्रद्धा आणि विश्वास आणि सेवा ईश्वराच्या स्वामी समर्थांच्या आणि साईबाबांच्या चरणी नक्कीच रुजू झालेला असणार असा माझा ठाम विश्वास आहे ! शुद्ध, मांगल्य, सात्विकता यांचे तेजस्वी रूप असलेली माझी सुंदर आई आज देहाने या जगतात नसली तरी तिच्या शुद्ध आत्म्याच्या स्वरूपात, तिच्या असंख्य स्वप्नस्मृतीरूपाने ती सतत आमच्या मनात चिरकाल रहाणार आहे! तिच प्रेमल मातृरूप सर्व चराचरात आम्हाला डोळे भरून पहाणार आहे, मंगल आशीर्वाद देणार आहे. खरच अशी मंगल आणि तेजस्वी आई मिळायला फार मोठ भाग्य लाभावे लागते !

आईच्या मृत्यूने अस्वस्थ झालेल्या परमहंस योगानंदांनी सान्या विश्वात, चराचरात आपल्या प्रिय आईचा शोध घेतला. आकाश, तारे, जंगल, पर्वत, नद्या, बर्फच्छादित शिखरे, गुहा... अशी सारी ठिकाणे शोधून झाली पण मग त्यांना आई कुठे सापडली ? ते म्हणतात,

'Mother, I give you my Soul – Soul – Soul – Call
You can't remain hidden any more
Give my mother a Soul – Soul.... Soul call
She can't remain hidden any more...
Come out of the silent sky, Come out of the mountain glen
Come out of my secret Soul – Ma
Come out of my care of silence...'

‘माँ तुझे दी मैने आत्मा – आत्मा – आत्मा की पुकार
तु अब ना छुप सकोगी और ।
मेरी माँ को दी मैने आत्मा – आत्मा की पुकार
वह न छुप सकेगी और
आओ मौन गगनसे तुम । आओ गुप्त आत्मासे मेरी...
आओ शून्य गुफासे मेरी...’

हृदयाच्या खोल गाभ्यातून आईच्या आत्म्याला साद घातली तर आईला नक्कीच परत यावेसे वाटणार ! आई, तुला श्रद्धांजली वहातांना मन व्याकूळ झाले आहे. मनात विचारांचे तुफान उठल आहे. डोळ्यातील अशू तुझ्या चरणावर वहात आहेत ! तुझ्या चिरंतन स्मृतीसुपाने तू माझ्या हृदयात आहेस. त्या आधारावर जीवनातील पुढील वाटचाल करायची आहे... तुझ्या शुद्ध, सात्त्विक पवित्र आत्म्याला उत्तम सद्गती, शांती आणि समाधान प्राप्त होवो ही श्रीस्वामीसमर्थ्याच्या चरणी मनोमन प्रार्थना !!

प्रा. सौ. हेमलता सुधाकर जोशी,
A / 3 फ्लॅट नं. १०, राजमयूर सोसायटी (२),
एरंडवणे, पर्सिस्टंट कंपनीच्यामागे, कर्वेरोड,
पुणे ४११००४.
फोन नंबर - ०२० - २५४४०५७६
मोबाईल - ९७३०२५११९७